

Татјана Суботин-Голубовић

Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Београд – Србија

e-mail: tsubotin@f.bg.ac.rs

СЛУЖБА ПРВОМ ВАСЕЉЕНСКОМ САБОРУ У НАЈСТАРИЈЕМ СРПСКОМ ТРИОДУ (РНБ, Ф. П. I. 68)

Анстракт: Књига триод садржи службе покретног годишњег циклуса, од Недеље митара и фарисеја до Недеље свих светих тј. до прве недеље после Вазнесења. Књига је добила назив по скраћеним канонима који се састоје од три, ређе и четири песме (оде). Триод се постепено формирао током дугог временског периода, а одликује се нестабилним саставом и богатством химнографског материјала који је у различитим периодима улазио у његов састав. Управо због обима ова се књига дели на два дела - Посни и Цветни триод (Пентикостар). Овакво стање одразило се и на словенске триоде. Сматра се да је превођење триода започето још у Моравском периоду, а затим настављено на јужнословенском подручју после бегства од прогона Методијевих ученика из Паноније. На основу сачуваних извора закључено је да је превођење триода тј. његовог другог дела - Пентикостара) дело Климента Охридског. Српски триод из прве половине XIII века (РНБ Ф. п. I. 68) близак је најстаријим сачуваним словенским триодима те чува елементе који га приближавају ћирилометодијевској традицији. Овај рукопис садржи најстарији препис службе Првом васељенском сабору која је предмет истраживања.

Кључне речи: триод, служба, Климент Охридски, Први васељенски сабор, типик, рукопис, XIII век.

Три типа зборника који садрже химнографске текстове чине окосницу богослужења источног обреда. То су триод, минеј и октоих. *Минеј* садржи службе светима непокретног (календарског) годишњег круга, а због свога обима делио се на дванаест књига - за сваки месец по једна.¹ *Октоих* садржи измењиве песме за разна последовања за дане седмичног циклуса (вечерње, повечерије, јутрење). Појање у сваком гласу започиње на вечерњем богослужењу у суботу, а завршава се јутрењем наредне суботе.² *Триод* садржи службе покретног годишњег циклуса, од Недеље митара и фарисеја до Недеље свих светих то јест - до прве недеље после Вазнесења. *Триод* је добио име по скраћеним канонима који се састоје од свега три песме (грч. τριῳδιον). Словенски назив за ову књигу је *Трипеснац*.³

Триод је књига која се постепено уобличавала током дужег времена, а у њему су се нашли бројни химнографски састави како познатих византијских песника, тако и

1 Постоје и такви минеји у којима се у оквиру једне књиге групише и по неколико месеци (два, три или четири месеца).

2 Циклус од осам недеља током кога се испева свих осам гласова назива се *стол* (Мирковић 1982, 155).

3 Попов 2003, 169-178.

дела анонимних аутора. Проучавању историје формирања грчког *Посног триода*, као и његовој рецепцији код православних Словена, посветио се Иван Алексејевич Карабинов, чија је студија објављена далеке 1910. године још увек веома актуелна. Карабинов је првобитно планирао да проучи оба дела *триода* али је, због обима материјала и бројних питања која су се отворила током рада, одлучио да своја истраживања у први мах ограничи само на *Посни триод*. Карабинов је у своме истраживању посебну пажњу посветио формирању покретног циклуса празника, као и ауторству текстова који улазе у састав *Посног триода*. Он је, такође, на више места у својој студији нагласио да је веома тешко тачно типолошки одредити и разграничити *триоде*, јер се већ у грчким рукописима појављује велики број структурних, садржинских и текстолошких разлика и варијација које су се касније одразиле и у словенском материјалу. Карабинов је своја истраживања обавио на, за то време, прилично великом узорку - прегледао је око четрдесет грчких рукописа (укључујући и стихираре, тропарнике и ирмологије одговарајућег садржаја) насталих између VIII и XVI века, као и седам најстаријих словенских триода, углавном јужнословенске провенијенције.⁴ На основу прегледаних грчких рукописа, он је одредио три етапе у формирању ове књиге. Први период обухвата време од V до VIII века, током кога су бројне текстове који су ушли у састав *триода* написали источни, махом сиријски аутори; друга етапа је *цариградска* – то је време Теодора Студита и његових сарадника и следбеника (IX век); трећи период је и најдужи, он обухвата време од X до XIV века. Оваква подела начињена је на основу времена састављања појединих химнографских дела која су ушла у састав *Посног триода*. Данас је прихваћена нешто измењена периодизација, те се првом етапом у развоју триода сматра време од VII до IX века, а то је време када су стварали Андрија Критски, Јован Дамаскин, Козма Мајумски, јерусалимски патријарх Софроније и цариградски патријарси – Герман и Тарасије. Друга етапа састављања текстова који су ушли у састав триода везује се за време Теодора и Климента Студита, као и Јосифа Химнографа; кратке књижевне форме (тропари, стихире) које су ушле у састав појединих служби *триода* писали су и цариградски патријарх Методије († 847), никејски митрополит Игнатије († 861), песникиња Касија (о. 810-865),⁵ цар Теофил (829-842). У новој периодизацији трећа етапа развоја триода остала је углавном неизмењена. Карабинов је, на основу састава и структуре појединих служби, издвојио пет типова грчког (и словенског триода). Лидија Славева је словенске рукописе разврстала у четири групе.⁶ Маја Момина је показала да је најпримеренија класификација словенских рукописа *триода* она, која је заснована на саставу канона у недеље, четворопеснаца - у суботе и трипеснаца у остале дане у седмици.⁷ Она је, такође, узела у обзир и редакције превода *Акатиста Богородици*. Момина је предложила поделу на девет до једанаест типова триода на основу критеријума које је формулисала. Татјана Борисова је, бавећи се проучавањем текстолошких одлика превода византијских химнографских текстова који улазе у састав словенског *Посног триода*, као критеријум за типолошко одређење узела редакције превода *Акатиста Богородици*, *Великог канона* Андрије Критског и *алфавитне стихире* службе *Великог покајног канона* Андрије Критског. Она је закључила да се словенски рукописи настали у периоду XI-XIV век могу разврстати у осам група.⁸

4 Карабинов 1910, IV-V.

5 Касијини химнографски састави припадају старијем слоју византијске литургијске поезије и временом су били потиснути из употребе, али су делимично сачувани и у најстаријим српскословенским изворима: Симић 2011, на више места.

6 Славева 1972, 93-116; Славева 1986, 78-88.

7 Момина 1983, 29 и даље.

8 Борисова 2016.

Циклус триодских служби започиње у Недељу митара и фарисеја, а завршава се у Недељу свих Светих. Због свога обима *триод* се дели у две књиге - *Посни* и *Цветни триод* (*Пентикостар*). Појање *Посног триода* започиње у Недељу митара и фарисеја; појање *Цветног триода* започиње на вечерњој служби у петак пред Лазаревом суботом.⁹ Мада се химнографски материјал најстаријих грчких *триода* првобитно налазио у једној књизи, због нарастајућег обима је већ врло рано, у X веку, дошло до поделе на две књиге о чему сведочи неколико грчких рукописа тог времена (*Sinait gr.* 734 и 735), као и цветни триод из Лавре Светог Атанасије Атонског (Г 47).¹⁰

Каква је била судбина *триода* код православних Словена? Редакцијама и словенским преводима *Посног триода* Карабинов је посветио велики део своје студије.¹¹ Питање преводиоња неопходних литургијских књига у време Моравске мисије задаје истраживачима бројне проблеме. У Панонским житијима доста се уопштено говори о томе да су Тирило и Методије много труда посветили преводиоњу књига потребних за богослужење, неке су и набројане (јеванђеље и апостол), али прилично неодређени помени превода других текстова (нпр. помени светима и сл.)¹² не пружају могућност да се конкретно препознају друге богослужбене књиге. Треба имати у виду да у то време, око средине и у другој половини IX века, химнографски зборници богослужбене намене поменути на почетку овога рада, међу које спада и *триод*, ни у Византији још нису били оформљени; тачније, били су тек у почетним фазама уређивања и кодификације. Карабинов је показао, а каснија истраживања су то још и додатно потврдила, да је процес настајања *триода* био дуготрајан, као и да је то била књига подложна многим променама, како у саставу, тако и у структури својих служби. Ова нестабилност оставила је видног трага и у словенском материјалу. Најстарије сачуване богослужбене књиге православних Словена потичу тек из X-XI века, те свакако не одсликавају оно стање које је владало око средине и у другој половини IX века. Како није сачуван ни један тако рани препис *триода*, питање преводиоња неке од варијанти ове књиге показало се посебно интересантним. Истраживачи се углавном слажу да је нека варијанта *Посног триода* била преведена још у току моравског периода словенске писмености, пре него што су ученици Тирила и Методија били принуђени да се склоне од прогона којима су били изложени у Моравској и Панонији и пре њиховог доласка у Бугарску цара Симеона. Претпоставља се да је у том преводилачком подухвату одређену улогу могао имати и Климент Охридски. Охридски архиепископ Теофилакт, који се на челу ове епископије налазио од 1084. до 1107. године, саставио је на грчком језику опширно Климентово житије у коме је саопштио важне податке о Климентовом преводилачком и редакторском раду. Тако из двадесет шесте главе овога Житија сазнајемо да је Климент при крају свога живота превео до тада непреведени део *триода* - од Томине недеље до Педесетнице (*Пентикостар*).¹³ Сасвим је могуће да је он том приликом редиговао стари превод *Посног триода* и усагласио га са новопреведеним делом.

Систематска проучавања словенских *триода* настављена су тек седамдесетих година прошлог века, те су се отприлике у то време појавили већ помињани радови Лидије Славеве и Маје Момине. Још је Карабинов приметио да се у словенском *триоду* налази читав низ текстова за које није пронађен грчки предлог. У истраживањима

9 Момина 1976, 389-419.

10 Карабинов 1910, III.

11 Карабинов 1910, 205-243.

12 Из оваквих формулација није јасно да ли се ради о хагиографском или химнографском тексту.

13 Теофилакт наглашава да је Климент пред смрт одлучио да начини опроштајни поклон бугарској цркви - да преведе недостајући део Триода. Користили смо руски превод Теофилактовог текста: Флорја, Турилов, Иванов 2000, 207.

која су затим уследила та је констатација била поновљена више пута. Нови продор у проучавању словенских *триода* начинио је бугарски научник Георги Попов који је, на основу акростихова које је открио у *Посном триоду*, непобитно утврдио да је читав низ химнографских састава дело бугарског аутора Константина Преславског.¹⁴ Ово откриће дало је основа Попову да предложи нову типолошку поделу словенских *триода*. Главни критеријуми били су присуство или одсуство Константинових састава, као и њихово комбиновање са текстовима Теодора Студита (старија редакција) или Јосифа Химнографа (млађа редакција). Чак је изнета и претпоставка да је Климент превео Јосифове трипеснаце који следе за великопосним циклусом трипеснаца те је и на тај начин редиговао првобитни најстарији текст старословенског *Посног триода*.¹⁵ У исто време, утврђено је да у *Пентикостару* нема никаквих текстова који би били дело неког словенског аутора.

Георги Попов је према саставу поделио *триоде* на четири типа. За наше истраживање значајни су само рукописи прва два типа те ћемо се на њима и задржати. Првом типу припадају рукописи који садрже Константинове трипеснаце и четворопеснаце или одговарајуће саставе Теодора Студита, док другом припадају они рукописи који имају трипеснаце и четворопеснаце Јосифа Химнографа. Овом другом типу припада читав низ јужнословенских рукописа нпр. Шафариков триод (РНБ Ф. п. I 74, поч. XIII века)¹⁶ и РНБ Ф. п. I 68 (српски рукопис, прва пол. XIII века). Узимајући у обзир време када су живели Теодор Студит и Јосиф Химнограф, јасно је да су рукописи који садрже Теодорове трипеснаце најстарији, док су у следећој генерацији триода они били замењени Јосифовим химнографским саставима.

Треба, међутим, нагласити и чињеницу да је у свим овим проучавањима словенских триода запостављен један важан елемент, а то је - међусобни однос *триода* и *типика* који прописује и регулише богослужбену праксу. *Триоди* се углавном посматрају независно од *типика*; они се посматрају као химнографски зборници који као да постоје сами по себи а заборавља се да они имају јасно одређено место и функцију у богослужењу покретног годишњег циклуса.

У светлу ових истраживања посебно ваља обратити пажњу на српски рукопис који се у руским археографским приручницима датира у прву половину XIII века - *триод* пуног састава, *Посни* и *Цветни*, који се чува у Руској националној библиотеци у Санкт Петербургу (РНБ Ф. п. I 68).¹⁷ Истраживачи који су се бавили проучавањем рецепције и историје триод код православних Словена дотицали су се и овог рукописа, мада га нису детаљно проучили. Карабинов га је само кратко поменуо,¹⁸ а новија истраживања показала су да овај рукопис осим што је, колико нам је познато, најстарији познати српски триод, има значајно место у историји словенских *триода* у целини. Татјана Борисова га је сврстала у Шафариковски тип *триода* који карактеришу бројне архаичне одлике.¹⁹

Нашу пажњу је посебно привукла Служба Првом васељенском сабору која се поје у недељу пред Вазнесењем, и то у контексту служби васељенским саборима које у

14 Попов 1978, 497-507; Попов 1982, 122-131; Попов 1985.

15 Попов 2003, 176.

16 *Сводный каталог*, 240-241.

17 *Сводный каталог*, 239-240. Рукопис је постао власништво РНБ 1875. године. Рукопис је писан на пергаменту, малог је формата (24,5×17,5 цм), има 208 листова; рукопис је оштећен (недостају му почетак и крај), а писало га је више руку. Текст је исписан ситним уредним уставом.

18 Карабинов 1910, 201.

19 Борисова 2016, 13, и даље на више места.

XIV веку улазе у састав минеја. Утврђено је да у српским минејима тога времена постоје службе Четвртом и Седмом Васељенском сабору, док је у *триоду* о коме је реч заступљена само служба Првом Васељенском сабору.²⁰

Текст Службе Седмом васељенском сабору у српском минеју Пећ 49 из треће четвртине XIV века већ је раније био проучен и објављен,²¹ а поређење њене вечерње са вечерњом Службе Првом сабору у рукопису Руске националне библиотеке дало је интересантну текстолошку слику која илуструје и додатно потврђује запажања старијих истраживача о невероватном шаренилу превода који се појављују у оквиру *триода*. Поређење састава минејских Служби Седмом сабору (другом никејском) и Четвртом сабору са триодском службом Првом никејском сабору показало је да се поједини текстови појављују у свим поменутиим службама. Могао би се стећи утисак да је постојао један фонд кратких химнографских форми, у првом реду стихира, које су могле ући у састав служби различитим саборима, вероватно због свог прилично уопштеног садржаја који се на саборе односи. Овом приликом нећемо улазити у детаљну текстолошку анализу, већ ћемо у табели која следи упоређо приказати текстолошку слику у три преписа стихира «на Господи вазвах» којима почиње вечерње богослужење:

Ф п. I 68 (прва пол. XIII века)	Торовић 15 (друга четвртина XIV века)	Пећ 49 (трећа четвртина XIV века)
И чрѣва роди се прѣжде д(ѣ)ньнице . ѿт(ѣ) ѿ(тѣ)ца без матере прѣжде вѣкъ . и ари тварь те а не б(ог)а славнѣ <u>дръзновѣ</u> . <u>принѣтаетъ те творца</u> къ тваремъ <u>несмыслѣно</u> . <u>вещь</u> <u>огнѣ вѣчнаго севѣ събрае</u> . нь сборъ нже въ никен . с(ы)на б(о)жнѣ те проповѣда г(оспод)н . великнѣ ради твоѣи мнлостн .	Ис чрѣва роди се прѣжде деннице . ѿт(ѣ) ѿ(тѣ)ца без м(а)т(е)ре прѣжде вѣкъ . аще ꙗ аріе тварь те а не б(ог)а славнѣ . <u>дръзостню приидѣшаю те</u> <u>зидателя тваремъ</u> , <u>несмыслѣно</u> . <u>вещь огню</u> <u>вѣчнодоу себе събрае</u> . нь сборъ нже въ никен . с(ы)на б(о)жѣа те проповѣда г(оспод)н великнѣ ради твоѣ мнлостн .	Ѡт(ѣ) ѿутробы родѣи се прѣжде д(ѣ)ньнице . ѿт(ѣ) ѿ(тѣ)ца без м(а)т(е)ре прѣжде вѣкъ . аще и аріи тварь те а не б(ог)а славнѣ . <u>дръзостнѣ съвѣсѣлае те</u> <u>зателя</u> , <u>тваремъ(ѣ) безсмыно</u> , <u>тнню</u> <u>огнѣ вѣчнаго севѣ събраа</u> . нь сборъ нже въ никен , с(ы)на те б(о)жнѣа проповѣда г(оспод)н . великнѣ рад[и] твоѣи м(н)л(о)сти .
Ари безоумныи прѣс(в)етые <u>прѣсѣче тро(и)це еднѣство</u> безначельно . неподобнѣ <u>иноплемѣнна соущѣства</u> . тѣмъ же ѿ(тѣ)ци б(о)гоноснѣ сшѣдше се оусрьдно . рѣвностнѣ <u>разгарающе се</u> . <u>ѣако же</u> <u>тезвѣтѣннѣ нлѣа</u> . д(оу)ховнымъ <u>оусѣкають мѣтелѣ</u> . стоудоу <u>повелѣвшѣаго хоульнаѣа</u> . ѣако же д(оу)хъ <u>осоудни</u> .	---	Ари безсмыны, прѣс(в)етѣи <u>раздѣлѣи тронци еднѣвластѣ</u> . въ трѣи непод[о]бнаѣа же и <u>ножда</u> сшѣства . тѣмъ(ѣ) ѿ(тѣ)ци б(о)гоноснѣи, сшѣдше се всрд[ѣ]но . ревностнѣ <u>распалаемѣи</u> , <u>ѣако же</u> <u>фезвѣтѣннѣ нлѣа</u> . д(оу)ховнымъ <u>ѿт(ѣ)сѣцаютъ(ѣ) мѣтелѣ(ѣ)</u> , <u>стоудѣ</u> <u>назвѣвшѣаго хвалѣи</u> . <u>ѣако же</u> д(оу)хъ <u>изрекѣ ес(тѣ)</u> .

20 О међусобном односу минеја, триода и типика када је реч о празновању помена Васељенских сабора детаљније: Суботин-Голубовић 2016, на више места.

21 Суботин-Голубовић 2016, 63-73.

Кто ти сп(а)се рнзоу раздра . арин р(е)е нже <u>прѣсѣче</u> въ тронци съвѣкоупленне . начело въ <u>раздоѣшенне</u> . гла(агол)ѣтъ не <u>соуша</u> тебе єдино҃го ѡт[ъ] тронце . и несторію оуѣнтѣ <u>тро(н)це</u> не гла(гола)ти . нъ сорѣ нже въ никен . с(ы)на б(о)жнѣ те проповѣда г(оспод)н . <u>вєлє</u> рад(н) твоє м(н)л(о)сти .	---	Кто ти рнзс сп(а)се раздраа, арїн ты р(е)е . нже тронце <u>раздѣлнѣ</u>, єдино҃т(ь)ст(ь)ноє начело на <u>раздѣленїа</u> . съ не брѣже те <u>єдин(о)го быт(н)</u> ѡт[ъ] тронце . съ и несторїа зѣнтѣ <u>б(о)городн)цє</u> не гла(гола)ти . нъ сорѣ нже въ никен, с(ы)на б(о)жнѣ те проповѣда г(оспод)н . <u>вєлнкыє</u> <u>рад[н]</u> твоє м(н)л(о)сти .
---	------------	--

У следећој табели приказане су варијанте које се појављују у једном те истом кондаку осмога гласа који се појављује по шестој песми канона у све три службе Васељенским саборима:

Ф п. I 68	Ђоровић 15	Пећ 49
Ѧп(о)с(то)льское проповѣданне . и <u>ѡт[ъ]ць заповѣданне цр[ъ]кви</u> <u>єдина вѣра оутвѣди</u> . и <u>рнзоу</u> <u>носе нєтаѣннѡу нстѣканѡу</u> свѣше . б(о)гословєсна <u>прославити</u> бл(а)гочѣстнѣ <u>вєлнкоу тѣннѡу</u> .	Ѧп(о)с(то)льское проповѣданїє . и <u>ѡт[ъ]г[ъ]скаа прѣданїа</u> . <u>цр[ъ]кви</u> <u>єдина вѣроу оутасни</u> . и <u>ѡдеждѡу</u> <u>носеши нстканнѡу</u> . зарѡу свѣше б(о)гословїа . <u>исправлѣть</u> и славнѣ бл(а)гочѣстїа <u>вєлн//коє</u> <u>тѣнн[ъ]ство</u> .	Ѧп(о)с(то)льское проповѣданїє, и <u>ѡт[ъ]ць прѣданїа</u> . <u>цр[ъ]кви</u> <u>єдиноу вѣроу запєчатѣн[ъ] на</u> . и <u>рнзс носєши нстнны</u>, <u>нстѣкан[ъ]нѡу</u> <u>ѡт[ъ]</u> вышнѣго б(о)гословїа . <u>нспра//влѣає</u> и славнѣ бл(а)гоч[ъ]стїа <u>вєлнкоє тѣнн[ъ]ство</u> .

Важно је нагласити да се у три службе различитим Васељенским саборима, без обзира на то што се у њима понављају заједничке стихире, појављују три различита канона на јутрењу, што свакако говори о разликовању појединачних Сабора. Служба Првом Васељенском сабору у *триоду* I п 68 Руске националне библиотеке, по своме саставу и литургијским одликама, свакако припада веома архаичној традицији. Овај рукопис у целини потврђује претпоставку да су у српским литургијским рукописима XIII века, бар делимично чува она литургијска традиција која припада времену Првог бугарског царства. Због таквих својих одлика, овај рукопис спада међу оне које треба имати у виду приликом покушаја реконструкције најстаријег фонда литургијских рукописа који су били у употреби у српској средини.

Прилог.

Текст Службе Првом васељенском сабору према рукопису РНБ Ф п. I 68.²²

(195)В нед . с(вє)т(ы)хъ ѿ(тъ)щѣ . тѣи . иже в никен . въ соуѣ(отоу) . вєч(ерь) . на г(оспод)и // въз(ва)хъ се . ѿ . н . ѿ . под . Неначаема житиѣ . //

И чрѣва роди се прѣжде д(ь)ньнице . ѿ(тъ)щѣца без ма//тере прѣжде вѣкѣ . и арин тварь те а не б(ог)а славн//тъ дръзнуѣвъ . приѣтаеѣ те твораца къ тваремъ (1956) несмыслено . вєщѣ ѿгнѣ вѣчнаго себѣ събирае . // нь скорь иже въ никен . с(ы)на б(о)жнѣа те проповѣда г(оспод)и . // великнѣ ради твоѣе мл(н)л(о)сти . //

Въ дьбрь падаеѣт грѣховноу арин . въсхотѣвъ свѣ//та не зрѣти . и син възмоушаеѣт оутробоу страстьми // все издати соуѣство . д(оу)шоу ноуждьноу є дроутин // нюда на рєе се . разоумомъ и образомъ . нь скорь и//же въ никен . с(ы)на б(о)жнѣа те соуѣа проповѣда г(оспод)и . вели//кнѣ ради твоѣе мл(н)л(о)сти .

Арин безоумныи прѣс(вє)ты//іє прѣсѣте тро(н)це єдиньство безначально . неподобь//нь иноплемьна соуѣства . тѣмъ же ѿ(тъ)щи б(ог)оносни сь//шдыше се оусрьдн . рьвноствню разгарающе се . іако // же тезвитѣнни наиа . д(оу)ховнымъ оусѣкають мь//чємъ . стоудоу повелѣвшаго хоульнаиа . іако же д(оу)хъ ѿ//соудин .

Кто ти сп(а)се ризоу раздра . арин р(є)іє иже прѣ//сѣте въ тронци съвъкоупленне . начело въ раздрѣше//нниє . гла(агол)єтъ не соуѣа тебе єдиногѣ ѿ(тъ)щѣ тронце . и не//сторниа оутитѣ тро(н)це не гла(гола)ти . нь скорь иже въ ни//кен . с(ы)на б(о)жнѣа те проповѣда г(оспод)и . велиє рад(н) твоє мл(н)л(о)сти . //

(под . все оупвание)²³ . Бсе съдрѣжавше . д(оу)шевное вѣдѣнне . и б(о)жнємъ д(оу)хо//мъ . съ пооутинкше се н(є)б(є)сьнымъ . и ч(ь)стьны ѿбразъ // ч(ь)стьнин ѿ(тъ)щи б(о)гоносно натрѣташе . въ ньже іавѣ ро//ждьшимъ се съвѣднательно . словеси наоучають . и // въ истинноу єдинносоуѣшную ап(о)с(то)льскоу доу послѣ//доуютъ іавѣ оученню . б(ог)атини всеславни . исти//ннии б(о)гомоудрин .

Бсе приємше оудно си//іаниє с(вє)т(а)го д(оу)ха . прьвы нспрьвнєє іавѣюще (196) славословие . кротькнми словеси многимъ разоумо//мъ б(о)год(оу)ховно . възвѣщавше х(ри)с(то)ви проповѣдници . єв(а)нг(є)ль//ски іако прѣдѣставлени . и оученниа бл(а)женн . бл(а)говѣ//рна прѣданниа съвыше приємше . снхъ ѿ(тъ)щѣиновенне // іавѣ . и просвѣщше се написаше вѣроу б(о)гооученую . //

Бсе събравше д(оу)ховно искоушєнне . іарость подвигѣ//ше н(ы)нѣ праведноу . праведно тежькнє изгнаше . // пагоуѣбные вьлкн . пращєю д(оу)ховною ѿ(тъ)щѣрьгыше . ѿ(тъ)щѣ // цр(ь)к(о)вьнаго испьненниа . падьше іако съдрьти . іако // ненцѣльно недоутовавша . б(о)жѣствни пастырє . // іако раби присни х(ри)с(то)ви . и б(о)ж(ь)ствнаго проповѣданниа // таньници с(вє)щенни .

на ст(н)х(ов)но . стих . гла(ась) . ѿ . самоглас . //

Танннє д(ь)н(ь)сь . д(оу)ховныє троубы . б(о)гоносныє ѿ(тъ)щѣ // възхвалимъ . възпѣвшнхъ посрѣде цр(ь)квє . пѣснь . // сьставленую б(о)г(о)словниа тронци . єдино нензмѣ//ньное соуѣеє єже и б(о)ж(ь)ство . потрѣбителе арєвн . // и правовѣрныхъ поборники . молеще се въсєгда // г(осподє)ви . подналовати д(оу)ше нашє .

троп(арь) . гла(ась) . ѿ . //

Прѣпрославляєн єси х(рист)є б(о)жє нашъ . ѿсновакы на зємлн // свѣтила ѿ(тъ)щѣ нашє . и тѣмн къ истиньтѣи вѣрѣ вь//се ны настаѣи . ч(а)б(ѣ)колюбєє слава текѣ . //

В[ъ] нед(єлю) . кан(онь) . с(вє)т(ы)мъ . гла(ась) . ѿ . пѣс(нь) . ѿ . Ъко по соухѣ ход . //

22 Приликом приређивања текста Службе држали смо се следећих правила: задражана је стара интерпункција као и ортографија, скраћенице под титлом разрешаване су у облим заградама, а скраћенице без титли у угластим. Стране су означене арапским бројевима у заградама, а редови су раздвојени двема косим цртама.

23 Дописано на маргини.

С(ве)т(ь)хъ ѿ(тъ)ць ликъ въсхвалѣю . прѣс(ве)т(а)го сънмъ . прѣ//с(ве)щенъное въ мнѣ с(ве)щенне .
впнию мле се тебѣ // х(рист)ѣ . быти мн съхраненоу .

Б(о)гоноснии ѿт(ь)ци иако // млынне съшдыше се д(ь)н(ь)сь . тебе х(рист)ѣ едино начельне . //
събзнателна с(ь)на ѿ(тъ)цю . исповѣдаше иасно . коу(1966)пно истъствьна .

Невѣстѣ ти цр(ь)кви славнѣи красителе // вл(а)д(ь)ко . с(ве)тыне вѣры оуставъ положнше . иако
монисты златы // оукрашышею .

бо(городни)нь²⁴ . Оукрашена славою танною . ч(ь)ст(ь)наа ц(е)с(а)рица // с(ь)ноу сн своелмоу и
б(ог)оу прѣдъстонть . намъ сп(а)сенье испросе//щи д(оу)ховноу .

Пѣс(нь) . ї . ирмос(ь) . Нѣсть с(ве)та иакоже ты г(оспод)и . //

Тлю стр(а)сти и раздѣление . арии безоудны . къ рождствоу // б(о)ж(ь)ствьномоу . злот(ь)стивы
прилагае посѣкательнымъ // ѿ(тъ)рьскимъ мчедь посѣкаютъ се .

Иакоже дрѣвле с(ве)ты // авраимъ . въороуживше се вси . ч(ь)ствьни б(о)гоноснии . враги твоѣ //
вл(а)ж(е)ны не остави иако твоєю силоу дрѣжавною погоубьшю . //

Крѣвы снитиемъ твоимъ . събранъ с(ве)тителъ твоихъ . еди//носоудьна сп(а)се . правовѣрна
ѿ(тъ)цю . прѣжде вѣкъ всѣхъ // рожденьна правовѣрно проповѣда .

Не можеть сл(о)во // земьляно . ни езыхъ д(ѣ)в(и)цѣ хвалити те достоинно . ис те//бе бо бесѣмене .
живодавьць х(ри)с(т)ъ . въпалтити се прѣ//ч(и)ста изволилъ есть .

сѣд(альнъ) . гл(а)с(ь) . .ї . под . Скоро вари . //

Свѣтильници прѣсвѣтан . х(ри)с(то)ви цр(ь)кви мира просвѣ//тивше оучени вашии . ѿ(тъ)ци
б(ог)омоудри . попаливѣ//ше иресы злѣ съпрословьшихъ . оутасивше пламенение // и хоульнихъ съмоуценне .
тѣмъ иако с(ве)тителне х(ристо)ви // все просвѣщае .

инь гл(а)с(ь) . ї . под . Вѣрѣ б(о)жи исповѣд . //

Дѣлы просиявше правовѣрна . льсть помрачивше // зловѣрна . побѣдители бывше благоую
вѣроу про//стрѣше . цр(ь)кви велии оукрашивше . достоинно ѿбрѣ//тъше х(ри)с(т)а б(ог)а . дающаго намъ
вѣрнымъ велию м(и)л(о)сть . //

пѣс(нь) . .ї . ирмос(ь) . Х(ри)с(т)ъ мнѣ сила б(ог)ъ и г(оспод)ъ . //

Отоуждены ариа . волю безоудноюу . правовѣрною (197) вѣроу ѿ(тъ)чедь соудомъ . изгнанъ
быс(тъ) нсь цр(ь)кве . иако съсоу//дъ сыгнали есть двонменити .

За те вл(а)д(ь)ко подвиговае се // анкъ ѿ(тъ)рьски . твоѣ враги побѣдилъ есть . и равна те
ѿ(тъ)цю // и д(оу)хоу наоучилъ есть .

Ходатан къ б(ог)оу и чл(о)вѣ)комъ ты // х(рист)ѣ въ двѣ ест(ь)ствѣ . игоже знающе с(ь)на
бо(го)моудри пропо//вѣдаше .

бо(городни)нь²⁵ . Мрътва мѣ показа дрѣва въкоушени . жи//вотное же дрѣво ис тебе иавль се .
прѣч(ь)ста иавлено // въздвиже . и раа пицьнаго наслѣдника мѣ створи . //

пѣс(нь) . .ї . ирмос(ь) . Б(о)жнемъ свѣтомъ ти вл(а)же . //

Красныя ноги въ истиноу . н(ь)нѣ проповѣдающихъ // те мироу . оумл прѣнмоущаго всѣхъ .
анг(е)лъ и чл(о)вѣ)къ х(рист)ѣ . и множествомъ мира . въсь миръ съвъкоуплѣ//ющъ се .

Прѣмоудрость и слоу ѿ(тъ)ню . слоко оупоста//сное . тебе х(рист)ѣ г(оспод)ѣ съшдыше се
проповѣдаше . прѣс(ве)т(а)го // св(е)щенства . ч(ь)ст(ь)нѣ мироу знаменани . б(о)ж(ь)ствьни // оутителне .

Воды питиемъ ч(и)стоу . оучениемъ // правовѣрноюу цр(ь)квѣ направнше . на водахъ
поко//инахъ . н(ь)нѣ питае въ вѣки б(о)ж(ь)ствьни оутител . //

бо(городни)нь²⁶ . Свѣтильникъ прѣч(и)ста иави се . всѣмъ въсияю//щи х(рист)а . праведное
сл(ь)н(ь)це . тебе видѣшимъ бо(го)родите//льнице ч(и)ста . твою н(ь)нѣ помощъ призываемъ . //

24 Ознака за *богородичан* дописана је на маргини.

25 Ознака за *богородичан* дописана је на маргини.

26 Ознака за *богородичан* дописана је на маргини.

пѣс(нѣ) . ѿ. крмос(ь) . Житѣнскаго моря . //

Тантн се не възможе . пѣвела сѣятель . помы//шлениа нѣзвѣжно . нествѣства
тъзонарст(е)//ны нюда . ретивъ бо тако тѣ простѣде се всезлыи . //

Б(о)ж(ь)ствыи прнѣтъ ѡ(тѣ)ць . и ч(ь)ствыи єдиноѣдо зрѣ//ниѣ . и соушства вснѣавъ .
ѡ(тѣ)ца проповѣдають (1976) вл(а)д(ы)ко . и прѣжде всѣхъ вѣкъ рождѣнаго с(ы)на . //

Чрѣво простѣде се . по словеси источникъ . възмоуше//ныне поюшъ ереси исконны раиѣамъ .
м(о)лнтвы // с(вѣ)щенника с(вѣ)т(а)го промышлениа . //

бо(городнѣ)нѣ²⁷ . Прѣч(и)ста вл(а)д(ы)ице . рождыиа землиныи крмы//тню и г(оспод)а .
похоти злолутныи оустави стрѣмле//ниѣ . и тишиноу подаждь ср(ь)дцоу моѣмоу . //

Ко(н)д(акъ) . глас(ь) . ѿ. под . Яще въ гробѣ сниде . //

Яп(о)с(то)льское проповѣданнѣ . и ѡ(тѣ)ць заповѣданнѣ цр(ь)кви // єдина вѣра оутвѣрдн . и рнзоу
носѣ негѣнныоу н//стыканоу свыше . б(о)гословесниа прославити бл(а)го//чѣстниа великоу таниноу .
нкос(ь) . под . Првое сл(ь)н(ь)це . //

Съ высокоу проповѣданнѣмъ . б(о)жню цр(ь)кви оуслы//шииъ выпниоу . жеждѣн да гредѣтъ къ
мнѣ . ч(а)//шоу юже ношоу чаша естѣ прѣмоудрости . се пн//тнѣ истинны слово почрѣпахъ . и водоу проливаю
// прѣкословниа . нѣ исповѣданнѣи єє пнѣ н(ы)нѣшнн // нз(ран)ль . б(о)г(а) виднѣтъ вѣщающа . виднѣте виднѣте
такѡ // азъ ксѣмъ и непрѣмѣнноу се . азъ б(о)г(ь) прѣвы азъ и по // снхъ . разкѣ мене нѣстѣ иного ѡтноудъ .
здѣ прн//чѣшанте се . люд(н)ѣ . бл(а)гочѣстниа велицѣи таинѣ . //

пѣс(нѣ) . ѿ. крмос(ь) . Хладодавицю оубо печь . //

Повѣднѣте нествѣство тъзнаго арна . несто//ваго лютѣ . и гла(го)лавша на высоу неправдоу
б(о)гоу . //

Сънмла громоу подобѣща се . б(о)гославни слово ѡ(тѣ)цоу // събезднѣтельно . и коупно съпрѣстолюи
. ѡгнеѡ//бразныи оусты хвалѣтъ те . и все оучѣтъ впнтн бл(а)г(о)с(ло)вѣнь б(о)г(ь) . (198)

Яко крилати ѡрыи . словеси подлагателн . прндѣте // бо(го)бл(а)жѣни . ис коньцѣ бо вселѣныи все
д(о)ухъ прѣ//с(вѣ)тын . бл(а)г(о)с(ло)вѣнь б(о)г(ь) .

Слово єже дрѣвле быти пода//ває . всѣмъ б(о)жнѣю волю . въ испрѣ всхотѣвъ // възети
ч(а)л(овѣ)ка ч(и)стаѣ . въ твоѣ вѣселн се чрѣво . бл(а)г(о)с(ло)вѣнь б(о)г(ь) . //

пѣс(нѣ) . ѿ. крмос(ь) . Ис пламене источн хладъ . //

Раждежѣни зарамн твоѣго б(о)ж(ь)ства . блазни твои па//стырнѣ . тебѣ исповѣдаше быти творца
вѣсѣмъ и г(оспод)а . // єгоже прѣвзыснѣмъ въ все вѣкни . //

С(вѣ)тлин пастырн достославни . х(рн)с(то)воу цр(ь)ковѣ възвесе//лають . танино просвѣщающе . и
прѣвзыснѣе х(рн)ста вѣ . //

Янкъ пастырскн въсь словѣ . съвъкоуплѣ се бо(го)моу//дро . тронцю несъзданноу . н(ы)нѣ бо слово
все оучнтъ // выпнтн . бл(а)г(о)с(ло)вѣн(и)те .

Въ ннѣхъ видѣше прѣжде обра//зѣхъ . прор(о)ци те вси слово порождьшоу . плѣтъ бо нс тебѣ
//прнѣмъ . пронзидѣ соугоубо . єгоже прѣвзыснѣмъ . //

пѣс(нѣ) . ѿ. крмос(ь) . Б(о)г(а) ч(а)л(овѣ)комъ неоудѣбъ видѣт(и) . //

Обрѣтъ възбраннѣи вы и скоро дрѣжавныи . сн//лоу въѡроужъ д(о)уховноу . ѡ(тѣ)цю
събезднѣльныи съпрѣ//столюи . слово прѣвѣтноѣ . съ бесплѣтныи во//и тебѣ славиимъ .

Жьрьцѣ арни лютѣи креси // тако вратѣе д(о)ушамъ и тѣлоу испроситѣ . с(вѣ)щен//ны ѡбразъ
вѣры с(вѣ)тыи . всѣмъ написашѣ . єже // н(ы)нѣ нмоуше . паметнѣи вѣшѣи прнсносла//виимъ .

Яко свѣтъ си х(рн)стѣ прѣч(и)сты . ѡт стр(а)стынѣи мысли д(о)ушоу мою ѡчнстн . м(о)лнтвѣи
вл(а)д(ы)ко тво//нхъ слоужитѣль . нже н(ы)нѣ тебѣ проповѣдаше . бѣ//знѣтельна . несъзданѣи творца всѣмъ
и б(о)г(а) . (1986) ѡ(тѣ)цоу събезднѣтельна .

27 Ознака за богородичан дописана је на маргини.

Іакоже ты николиже радова//нья быс(ть) от родъ дръвнихъ . бо(го)м(а)ти прѣч(н)стаа . ты бо
// всѣхъ несчетанноу нмѣла еси с(ве)тыню и о҃чище//ннѣ . тѣмъже приѣтъ бо(г)а въ те выплачеа . //

Свѣт(ильнѣ)²⁸ . Ѡтъчьскоу паметъ похвалицѣ вѣрни . іако да грѣ//ховъ раздрѣшеннѣ . тѣхъ
м(о)л(н)твами бо(г)ъ подасть // всѣмъ крѣпость тѣмъ даровавы сп(а)се . //

ст(н)х(н)ре . на хвалите господа . глас(ъ) . Ѡ. //

Ѡ(ть)ци прѣхвални . славни с(ве)щенници . новаго повѣ//даше сѣдѣтелъ . вы бо злословна
тръни . срьпо//мъ д(оу)ховнымъ ис корене посѣкли есте бл(а)жени . // а класъ вѣры въздрастисте . тро(н)цоу
с(ве)тоу м(о)лнте // оумирити днрь и сп(а)сти д(оу)ше наше . //

Ѡ(ть)ци прѣславни с(ве)щенници . истинѣ проповѣдници . // свѣтила соуще млыслиа . свѣтъ
бо(г)жиа разоумъ // вселенѣн просвѣтисте . и невѣждыстѣ прогна//сте . мратъноу тылоу бл(а)жени .
сп(а)са м(о)л(н)те оумн//рити днрь и сп(а)сти д(оу)ше наше . //

Йпо(с)тольскимъ проповѣданиемъ . истиннымъ хранителемъ . // бысте с(ве)ти Ѡ(ть)ци . с(ве)тоу
бо тро(н)цоу єдиносоущноу пра//вославноу въспѣвше . дриа хоуанаго събрахше се ни//зложисте . и с нимъ
македонниа . д(оу)хоу соупостата обан//чнвше осоудисте . несторниа и ѣвтѣхна и днско//ра . савелниа и
савирона безглавнаго . нхъже за//блужденниа м(о)л(н)те се избавити се намъ . и нескв//рньо наше житие
. въ вѣре съхранити мол(н)те се . //

Литература

Борисова, Татьяна (2016): Текстология церковнославянских переводов византийских гимнографических текстов по спискам Триоди постной XII-XV веков. Новосибирск.

Карабинов, Иван (1910): Постная триодъ. Исторический обзоръ ее плана и состава, редакции и славянских переводов. Санкт Петербург.

Мирковић, Лазар (1982): Литургика. Први општи део. Београд.

Момина, Мая (1976): Постная и Цветная триодъ, у: Методические рекомендаии по описанию славяно-русских рукописей для Сводного каталога рукописей хранящихся в СССР. Вып. 2, ч. II, Москва, 389-419.

Момина, Мая (1982): Типы славянской Триоди, у: *Язык и письменность среднеболгарского периода*. Москва: Наука, 102-122.

Момина, Мая (1983): Вопросы классификации славянской Триоди. Труды Отдела древнерусской литературы 37, 25-38.

Попов, Георги (1978): Новооткрита оригинална старобългарска част в текста на Триода. Български език 28/6, 497-507.

Попов, Георги (1982): О наличии древнеболгарской гимнографической части в Триоди, у: *Язык и письменность среднеболгарского периода*. Москва: Наука, 122-131.

Попов, Георги (1985): Триодни произведения на Константин Преславски. Кирило-Методиевски студии 2, София: БАН.

Попов, Георги (2003): Триод, у: *Кирило-Методиевска енциклопедия*, т. IV. София: Академично издателство „Марин Дринов“, 169-178.

Сводный каталог (1984): *Сводный каталог славяно-русских рукописных книг, хранящихся в СССР (XI-XIII вв.)*. Москва: Наука.

Симић, Коста (2011): Песникиња Касија: литургијска поезија песникиње Касије и њен словенски превод. Нови Сад: Академска књига.

Славева, Лидија (1972): За старословенкиот Триод. Slovo 22, 93-116.

28 Ознака за светилан дописана је на маргини.

Славева, Лидија (1986): Структурната еволуција на јужнословенските триоди, у: *Климент Охридски. Студии*. Скопје, 78-88.

Суботин-Голубовић, Татјана (2016): Службе Васељенским саборима у српским минејима XIV века. *Археографски прилози* 38, 61-94.

Флоря, Борис - Турилов, Анатолий - Иванов, Сергей (2000): Судьбы Кирилло-Мефодиевской традиции после Кирилла и Мефодия. Санкт-Петербург: Алетейя.

**THE SERVICE TO THE FIRST ECUMENICAL COUNCIL IN THE OLDEST
SERBIAN TRIODION (RNB, F. II. I. 68)**

The Triodion book contains the services for the moveable Paschal cycle from the Sunday of the Publican and the Pharisee to All Saints' Day, i.e. to the first Sunday after the Feast of the Ascension. The book takes its name after its abridged canons comprising three or, in rare cases, four odes. The Triodion was shaped gradually over a long period of time and is characterized by its variable composition and the abundance of hymnographic material that was included into this hymnographic collection at various points in time. Due to its volume, the book is divided into two parts: the Lenten Triodion and the Pentecostarion (also known as the Paschal Triodion). This state of affairs was reflected in its early Slavonic versions. The translation of the triodion is believed to have begun as early as the Great Moravian period and continued in South Slavic territories after the exile of Methodius's disciples from Pannonia. Extant sources suggest that the translation of the Triodion, i.e. the Pentecostarion as its second part, is to be attributed to Clement of Ohrid. Based on its structural characteristics and contents, the complete Serbian triodion from the first half of the 13th century (RNB F. II. I. 68) bears similarity to the oldest extant Slavonic triodia and preserves elements that associate it with the Cyrillo-Methodian tradition. This manuscript includes the oldest transcription of the service to the First Ecumenical Council, which was the subject of this paper. The service is read on the Feast of the Fathers of the First Ecumenical Council, i.e. the last Sunday before the Feast of the Ascension. Some parts of this service are also found in the services to the Fourth (16 July: UB Belgrade, Ćorović 15) and Seventh Ecumenical Council (11 October: Peć 49), which were included in a number of 14th-century menaia, indicating a rather liberal approach to using certain hymnographic forms in the composition of some services. The paper analyzes the structure and contents of the oldest copy of the Service to the First Ecumenical Council, as well as the inter-textological relationship of the parts of the service that are found in younger copies of the menaion services to the Fourth and Seventh Council. The text of the triodion service to the First Ecumenical Council is published in the appendix.